

Uşaqlara cib xərcliyini necə verməli?

Əsas məsələ valideyn tərəfindən uşağa verilən pulun gündəlik ehtiyacı ödəmək, mükafat və ya rüşvət mahiyyəti daşmasıdır

Uşaqlara cib xərcliyi hələ aşağı siniflərdən verilir. Əksər vaxt onlar özləri verilən pulu zərərli ərazilərə və ya hər hansı boş bir şeyə xərcləməyin, ya da qoruyub saxlamağın qaydalarını öyrənirlər. Bəzi valideynlər uşağa dərslərindən aldığı qiymətə görə xərclik verərək, onları motivasiya etdiklərini düşünürlər. Bəziləri isə hesab edir ki, motivasiya təkcə maliyyə ilə ölçülmür, onu başqa metodlarla da həyata keçirmək mümkündür. Bəzən uşaq pul qazanmaq üçün ev işlərini də boynuna götürür və bu zaman əlavə qazanc "mənbələri" yaranır. Məsələnin mənfəti tərəfi odur ki, uşaq "ənənəvi" işi görməkdən imtina edərkən, vəsait kəsilir. Onda münasibətlər avtomatik olaraq tərəflər arasında "pul-mal" münasibətlərinə çevrilir.

"Uşaqlar və pullar. Mil-yonçu böyüdü" kitabının müəllifi Yelena Krasavina da yeni nəşr olunan kitabında uşağın pulu necə idarə etməsinin yollarını göstərməyə çalışıb. Əlbəttə, bunu nəzəriyyə ilə həyata keçirməyin mümkünsüz olduğunu vurğulayan müəllif bütün hallarda, "uşağa pul vermək lazımdır" sualını qabardıb. Kitab Rusiya cəmiyyətində "Cib xərcliyi təhsil üçün alətdir, təlim pulu deyil" deyərək geniş müzakirəyə səbəb olub. Məsələyə münasibətdə çıxış yolu kimi uşağa pulu düzgün idarə etməyin qaydalarının öyrədilməsi tövsiyə edilib. Valideynləri düşündürən məsələlərdən biri də uşağın pulu boşuna xərcləməsidir. Ona görə də uşaq daim evdə valideynin "yenə pulunu hansı mənasız şeylərə xərcləmişən" sualı ilə üz-üzə qalır.

Problem bizim cəmiyyətimizdə də çox aktualdır. Məktəbə gedərkən ayaqlarını yerə döyüb, hətta göz yaşları töküb, valideyndən pul tələb edən uşaqlar var. O cümlədən, valideynin özünün "yaxşı qiymət alsan, sənə 2 manat verəcəyəm" və ya "hədiyyə alacağam" vədləri, eləcə də "yaxşı qiymət almasan, daha sənə pul verilməyəcək" kimi hədələrini də nəzərə alsaq, bütün bunların uşaqların tərbiyəsində izsiz ötürmədiyini anlamaq çətin deyil.

Bu gün bizim valideynləri həqiqətən "uşağa pul verilməlidirmi" və ya "uşağa nə qədər pul verilməlidir" sualları narahat edir.

Təhsil eksperti Qoşqar Məhərrəmov hesab edir ki, şagirdlərə ibtidai sinifdən başlayaraq, maliyyəni idarə etmək üçün müəyyən qədər cib xərcliyi verilməlidir. Hətta onlara pulu necə yığmaq qay-

daları da öyrədilməlidir: "Uşaqlar üçün pul yığmaq üçün müəyyən qutular, bankalar alaraq, onları buna həvəsləndirmək lazımdır. Əks halda, hələ erkən yaşlarından pulu idarə edə bilməyən şagirdlər sonradan bu mənada çətinlik yaşayırlar. Nəyin necə alınması, satılması ilə bağlı maliyyə savadlılığı şagirdlərə erkən yaşdan aşılanmalıdır. Hətta beynəlxalq təcrübədə görürük ki, məktəblərdə iqtisadiyyatın əsasları kimi dərslər keçilir. Əvvəllər bizim məktəblərdə də bu, tədris olunurdu. İndi bu mövzular "Həyat bilgisi"nin içərisinə daxil edilib. Şagirdlər idarəetmə qabiliyyətini öyrənməlidir.

ƏLDƏKİ VƏSAİTİN NECƏ İDARƏ OLUNMASI

"Biz bəzən uşağın marağını oyatmaq üçün onu nəyləse motivasiya etməyə çalışırıq. Normativdə çalışırıq ki, bu hər hansı bir əşya və ya puldan yox, söz motivasiyasından ibarət olsun" deyən **təhsil eksperti Xalidə Həmidova** hesab edir ki, uşağın əldə etdiyi bir nəticənin qarşılığında onu xoş sözlərlə motivasiya etmək daha məqsədəuyğundur: "Təhsildə də bu metoddan istifadə edirik. Amma uşaqlara pul və ya hər hansı əşya söz vermək, sonda zərərli

Bunlardan biri də maliyyənin idarə olunmasıdır".

Ekspertin fikrincə, şagirdə məhdud çərçivədə pul verilməlidir və o, həftə ərzində həmin maliyyəni idarə etməlidir: "Bu məbləğ isə ailədən-ailəyə dəyişə bilər. Ancaq uşaq dərslərini oxuyanda çox, oxumayanda isə az pul vermək qəbul edilməz davranışdır. Şagird oxuyanda başa salınmalıdır ki, onun motivasiyası xarici amil olmamalıdır. Dərs oxumağın özünün zövqlü bir fəaliyyət olduğunu şagirdlər əvvəlcədən öyrənməli və valideynlər də uşağa bunu aşılamalıdır. Yeni şagird dərslərin yaxşı oxuduğu üçün hansısa mükafatlandırmağa tabe olmamalı, gündəlik həyatının gözəlliklərini yaşamağa davam etməlidir. Valideynlər birgə vaxt keçirmək, hansısa oyunlar oynamaq lazımdır". Q.Məhərrəmov hesab edir ki, dərslərini oxumamaq kimi halların qarşısı isə əvvəlcə hansısa şifahi təlqinlərlə və ya valideynlər birgə dərs oxumaq üsulları ilə alınmalıdır. Şagird yenə səhlənkarlıq göstərdikdə, hansısa öhdəliklərini yerinə yetirmədikdə, yenə pulla təhdid olunmalı deyil, hansısa gündəlik rejimdən məhrum edilə bilər. "Bütün bu humanist üsullar tətbiq olunduqdan sonra son çarə olaraq övlada deyilə bilər ki, "biz artıq evdə kompüterini yığışdırmalı olacağıq". Əlbəttə, bu, çox çətin situasiyadır. Əgər valideynlər uşaq arasında hər hansı bir ip varsa və bu, sadəcə maliyyə və ya öhdəliklər olaraq qalıbsa, valideyn "mən sənə qarşıda öz öhdəliklərimi yerinə yetirirəmsə, sən də öz öhdəliklərimi yerinə yetir-məlisən" - deyə bilər".

vərdişlərə gətirib çıxara bilər. Bu, uşağın xasiyyətindən, psixoloji durumundan da asılı bir şeydir. Biz çalışmalıyıq ki, uşaq istədiyi bir şeyi əldə etmək istəyirsə, buna özü nail olsun, hər hansı bir motivasiya və ya pul qarşılığında olmasın. Əlbəttə, uşaq yeməxanaya gedərkən və ya başqa gündəlik xərclər üçün ona pul vermək olar. Ancaq bu da böyük məbləğ olmamalıdır. Bəzən olur ki, uşaqlar xərcləmələrin düzgün tənzimlənməsini bilmirlər".

Ekspert tədris proqramlarında xərclərin idarə olunması ilə bağlı heç bir mövzunun olmamasını təəssüflə bildirir: "Xarici ölkələrdə isə bununla bağlı dərslər proqramlarında xüsusi dərslər keçilir, layihələr işlənir və əldəki vəsaitin necə idarə olunması ilə bağlı onlara düzgün istiqamətlər verilir. Əgər biz uşaqlarımızı bu qayda ilə öyrətsək, onda onları "sənə bu qədər pul verəcəyəm və bununla istədiyini əldə edə bilərsən" - deyərək motivə edə bilərik. Ancaq "bu gün 5" al, bunun üçün sənə filan qədər pul verəcəyəm" deyərək vəd vermək normal hal deyil. Pedaqogikada da belə bir şey yoxdur. Çünki biz uşağa "sən gələcəyin üçün bu dərsi oxuyursan" fikirlərini dərk etdirməliyik. Uşaq bilməlidir ki, nə üçün məktəbə gedir, nəticədə nə əldə edəcək. Bəzən biz uşaqlarımıza hər şeyi düzgün başa salmadan prosesə yönəl-diririk. Əgər bunu əlaqələndirək, sabah hər hansı işinin qarşılığında əldə etdiyi qazanc da ona lazım olan istiqamətdə sərf oluna bilər. Bu, ona gələcəyi üçün də lazım olar. Uşaq hər bir işin

qarşılığında qiymətləndirmə gözləyir. O, elədiyi işi yaxşı görməyə çalışdığını dərk etməlidir".

X.Həmidova hesab edir ki, hazırda uşaqların qiymətləndirilməsində qiymətlərin ləğvi normaldır. Belə ki, uşaq nəyinə qarşılığında oxumadığını bilməlidir: "Qiymətin özü belə uşaqlar arasında ayrı-seçkiliyə gətirib çıxarır. Bu, normal rəqabət qeyri-sağlam rəqabətə çevirir və onların arasında disbalans yaradır".

UŞAQLARA MOTİVASİYA VERMƏYİN YOLU

Modern.az saytının rəhbəri **Elşad Eyvazlı** mövzuya valideyn kimi münasibət bildirərək, məsələnin kifayət qədər ciddi olduğunu deyir. Belə ki, bu, uşaq-valideyn münasibətlərində rast gəlinən ən böyük problemdir: "Bu gün uşaqlara motivasiya verməyin yolunu tapa bilmirik. Və uşağın diqqətini şirnikləndirici şeylərlə oxumağa, məktəbə yönəltməyə çalışırıq: "Sənə 1 manat verəcəyəm, dönər və ya kola alacağsan" və ya "internet-kafeyə gedəcəksən". Məncə, bu, yanlış yanaşmadır və hamımız bunu öz həyatımızda yaşayırıq. Təəssüf ki, bu fəndlər özünü doğrultmur".

Şəxsi təcrübəsindən danışan E.Eyvazlının fikrincə, uşağı başa salmaq lazımdır: "Bəzən uşağa 1 manat verəndə, səhəri günü "2 manat verməsən, oxumayacağam" - deyərək, dərsi az qala minnətlə oxuyur. Hesab edirəm ki, bu, çox yanlış yanaşmadır. Uşağı daha çox "oxumaq sənə lazımdır" - deyərək başa salmaq lazımdır. Biz yanlış stimullarla uşaqları düzgün istiqamətə aparmırıq".

ƏGƏR UŞAĞA ARTIQ XƏRCLİK VERİLƏCƏKSƏ...

Psixoloqlar da hesab edirlər ki, uşağın valideyndən "maasını" alandan sonra təhsilinə davam etməsi müsbət hal deyil. **Psixoloq Elnur Rüstəminin** fikrincə, valideyn tərəfindən uşağa verilən xərclik mükafat və ya rüşvət qismində ola bilər: "Mükafat görülən işə görə verilir. Bir də var, "bunu etsən, sənə xərclik verəcəyəm və ya hədiyyə alacağam" demək. Bu anlayışları fərqləndirmək lazımdır. Bizdə adətən problem uşağa xərcliyin daha çox rüşvət kimi verilməsi ilə bağlı olur. Valideynlər buna diqqət etməlidirlər. Mütləq deyil ki, bu, maddi bir şey olsun, mənfəvi bir şey də ola bilər. Məsələn, həftəsonu gəzinti ilə əvəzlənə bilər. Valideyn bilməlidir ki, uşağın məktəbdəki xərcliyi nə qədər ola bilər və ondan artıq verməməyə çalışmalıdır. Əgər artıq xərclik veriləcəksə bu, şübhəsiz ki, uşağın irəlində problemlərinin yaranmasına gətirib çıxaracaq. O, sabah daha artıq xərcləyəcək və daha çox pul istəyəcək. Nəticədə, uşaq təhsildən yayınacaq. Bu onun digər uşaqlarla münasibətinə də təsir göstərəcək. Bəzən olur ki, uşaqlar evdən pul alıb başqa uşaqlar üçün xərcləyirlər. O özünü ətrafdakılara təsdiq etmək, yaxşı olduğunu göstərmək istəyir. Bu da həm uşağın psixologiyasına, həm də ailədəki münasibətlərə təsirini göstərir. Bütün hallarda valideyn uşağa verdiyi xərcliyə diqqət yetirməli, uşağın asudə vaxtını necə keçirməsinə xüsusi diqqət və nəzarət etməli, nəhayət uşağın kimlə oturub-durduğuna diqqət etməlidir".

Təbii ki, uşağa xərcliyin necə verilməsi ilə bağlı konkret qaydalar olmadığı üçün məsələnin həllində qızıl qaydanı da tapmaq bir az çəlidir. Amma yenə dünya təcrübəsi, dərslər vəsaitləri, təcrübələr, metodlar və s. məsələnin həllinə yardımçı ola bilər. Yeter ki, valideynlər özləri bunda maraqlı olsunlar...

Təranə Məhərrəmov